

Egyetemi doktori (PhD) értekezés tézisei

A SEJTMAGRECEPTOROK DINAMIKÁJÁNAK VIZSGÁLATA

Brázda Péter

Témavezető: Prof. Dr. Nagy László

DEBRECENI EGYETEM
Molekuláris Sejt- és Immunbiológia Doktori Iskola

Debrecen, 2014

A sejtmagreceptorok dinamikájának vizsgálata

A SEJTMAGRECEPTOROK DINAMIKÁJÁNAK VIZSGÁLATA

Értekezés a doktori (PhD) fokozat megszerzése érdekében
az elméleti orvostudományok tudományágban

Írta: Brázda Péter, okleveles biológus

Készült a Debreceni Egyetem Molekuláris Sejt- és Immunbiológia
Doktori Iskolája keretében

Témavezető: Prof. Dr. Nagy László, az MTA rendes tagja

A doktori szigorlati bizottság:

elnök: Prof. Dr. Mátyus László, az MTA doktora
tagok: Prof. Dr. Erdődi Ferenc, az MTA doktora
Dr. Várnai Péter, az MTA doktora

A doktori szigorlat időpontja: Debreceni Egyetem ÁOK, Biokémiai és Molekuláris
Biológiai Intézet
2014. február 13. 11 óra

Az értekezés bírálói:

Dr. Bíró Tamás, az MTA doktora
Prof. Dr. Roland Brock, PhD

A bírálóbizottság:

elnök: Prof. Dr. Mátyus László, az MTA doktora
tagok: Dr. Bíró Tamás, az MTA doktora
Prof. Dr. Roland Brock, PhD
Prof. Dr. Erdődi Ferenc, az MTA doktora
Dr. Várnai Péter, az MTA doktora

Az értekezés védésének időpontja: Debreceni Egyetem ÁOK, Belgyógyászati Intézet
„A” épület tanterme
2014. február 13. 14 óra

BEVEZETÉS, ELMÉLETI HÁTTÉR

A sejtmagreceptorok

Az eukarióta transzkripciót befolyásoló jelek a szervezet legkülönbözőbb pontjaiból érkehetnek. A hormonok esetében például az endokrin szervből származó jel a keringési rendszer által lényegében a szervezet bármely részére eljuthat. A célszövethez eljutva egyes hormonok, anyagcseretermékek, kismolekulák képesek áthatolni a sejtek plazmamembránján. A sejten belül ezek a molekulák specifikus transzkripciós faktorokhoz, a sejtmagreceptorokhoz (NR) kötődve fejtik ki hatásukat. Ezáltal a sejtmagreceptorok direkt kapcsolatot létesítenek a sejt külső- és belső környezete, illetve a genetikai állomány kifejeződéséért felelős transzkripciós mechanizmusok között.

Peroxiszóma Proliferátor Által Aktivált Receptorok (PPAR)

A szokatlan név a receptorok tudománytörténetéből adódik. Az első izoformát az egyes xenobiotikumok által a májsejtekben okozott peroxiszóma proliferációs folyamatok kapcsán izolálták. Ez a PPAR_α volt. Gyorsan követte ezt a PPAR_δ és a PPAR_γ is. A legtöbb sejttípusban több izoforma is kifejeződik, ami felveti annak kérdését, hogy milyen módon szabályozódnak az egyes típusokhoz tartozó célgének. Ez valószínűleg a válaszadó elemeket övező szekvenciák specificitásán, illetve a szelektív koaktivátor fehérjéken keresztül történik.

A különböző zsírsavak és származékaik viszonylag alacsony affinitással kötődnek a PPAR_γ-hoz. Számos nagy affinitással rendelkező szintetikus PPAR_γ ligand létezik. Ezek közé tartoznak a tiazolidindion (TZD) típusú hatóanyagok, amelyek a klinikai gyakorlatban II. típusú cukorbetegségben szenvedő betegeknél inzulin érzékenyítőként alkalmaznak.

Kizárólagos heterodimer partnerükkel, az RXR-rel képesek közvetlen DNS-kötésre a specifikus válaszadó elem felismerése (PPRE) után.

Retinsav Receptorok (RAR)

Az RAR az A-vitamin biológiailag aktív formáját képes felismerni és megkötni. A fehérjecsald más tagjaitól (a szteroid receptoroktól) eltérően, a retinoid

A sejtmagreceptorok dinamikájának vizsgálata

receptorok mindig a sejtmagban találhatóak. Ligandjuk hiányában a saját válaszadó elemüket felismerve, represszorként kötődnek a DNS-hez. Nagy affinitást mutatnak az RXR-ek felé, melyek ezeknek a receptoroknak is obligát dimerizációs partnerei. Endogén ligandjuk a csupa-transz retinsav (ATRA), valamint a 9-cisz-retinsav. Érdekes, hogy az utóbbi agonista ligandja az RXR-nek is. Ez a jelenség is a két receptor bensőséges kapcsolatára utal.

Retinoid X Receptorok (RXR)

A csupa-transz retinsav receptorának azonosítása után egy másik receptort is találtak, amely részt vesz a retinoidok jelátviteli útvonalában. Ezzel párhuzamosan, egy új kofaktort is leírtak, ami az RAR válaszadó eleméhez történő kötődéshez szükséges. Ezek a felfedezések ugyanazt a sejtmagreceptort, az RXR-t írták le. A három izoforma (α, β, γ) nagyfokú homológiája azt jelzi, hogy hasonló célszekvenciákhoz kötődve, hasonló ligandokon keresztül fejtik ki hatásukat. A különbség a szövetspecifikus expressziós mintázatukból adódik. Az RXR $_{\alpha}$ és az RXR $_{\beta}$ a legtöbb szövettípusban megtalálható, viszont az RXR $_{\gamma}$ elsősorban az izomrostok és agy szöveteit felépítő sejtekben fejeződik ki.

Számos molekulát írtak már le potenciális RXR ligandként, köztük a 9-cisz retinsav, a dokozaheptaénsav illetve szintetikus szelektív ligandok, mint például az LG268. Mindezek ellenére, az endogén RXR ligandot még nem sikerült azonosítani.

Az emlős két-hibrid rendszerben mutatott aktiválhatóságuk alapján az RXR heterodimerek két csoportra oszthatóak. A nem-permisszív heterodimerek (például az RXR:RAR dimer) nem aktiválhatóak szelektíven az RXR oldaláról. A kétoldali aktiváció szinergista hatást vált ki. Ezzel szemben a permisszív heterodimerek (például az RXR:PPAR dimer) két-funkciós transzkripciós faktorokként viselkednek, melyek a dimer bármely oldaláról, külön-külön is aktiválhatóak.

A sejtmagreceptorok működési modellje

A 'molekuláris kapcsoló modell' alapján ligand távollétében korepresszorok és a represszor komplex további tagjai (köztük HDAC-ok) kapcsolódnak a magreceptorokhoz. Ez a zárt nukleoszómás szerkezet kialakulásának kedvez a kromatinon. Ez a környezet korlátozza a transzkripciós faktorok hozzáférését a genom adott szakaszához, ami gátolt transzkripciós állapotot jelent. Az agonista ligand

megjelenése után, a sejtmagba jutva bekötődik a specifikus receptor ligandkötő zsebébe, annak konformáció-változását idézve elő.

A ligandkötött forma affinitása csökken a korepresszorok felé, ugyanakkor nő a koaktivátorok felé. Ezek után a koaktivátoron keresztül az aktivátor komplex további acetiltranszferáz aktivitással bíró tagjai csatlakoznak. Az így kialakuló acetilált milió az adott genomi régió transzkripció aktiválását segíti elő.

A sejtmagreceptorok dinamikus működése

A kromatin immunprecipitáció (ChIP) módszere a transzkripció faktorok korábban ismeretlen tulajdonságát segítette feltárni. Az első eredmények alapján az ösztrogén receptor (ER) DNS-kötésében rövidebb és hosszabb idejű időszakok ciklikusan váltják egymást. Az ER, az HDAC és a DNS polimeráz ciklikus DNS-kötése, egy magas szinten integrált transzkripció 'racni'-t ír le. Ez rendkívül dinamikus választ tesz lehetővé, amely azonban mobil végrehajtó elemeket (esetünkben transzkripció faktorokat) feltételez.

Fluoreszcencia visszatérés kioltás után (FRAP)

Az itt tárgyalt fluoreszcencia technikák a fluktuáció-disszipáció tételén alapulnak, amely kimondja, hogy akár egy random fluktuáció eredményeként, akár egy külső erő hatására jön létre egy nem egyensúlyi állapot, az egyensúly felé történő fejlődése mindkét esetben azonos. A fluktuáció-disszipáció tétel lehetővé teszi, a külső erőterekre adott válaszon keresztül a rendszer áramlási tulajdonságainak vizsgálatát. Az egyik ilyen, külső hatáson alapuló technika a FRAP, amely alkalmazásával tanulmányozni lehet az oldatban levő fluoreszcens molekulák kötési kinetikáját és diffúzióját.

Egy tipikus FRAP kísérlet során az előre meghatározott modellek alkalmazásával a fluoreszcencia visszatérési arányát, és a fél-visszatérési időt ($\tau_{1/2}$) lehet meghatározni. FRAP az elsők módszerek között volt, amivel másodperces időbeli felbontás alatt tanulmányozták transzkripció dinamikájának. Ezek a kísérletek jelentették az első kihívást a 'statikus' modell számára és segítettek elő a 'hit-and-run' modell megalkotását.

A sejtmagreceptorok dinamikájának vizsgálata

Fluoreszcencia korrelációs spektroszkópia (FCS)

A fluoreszcens fehérjék felfedezése és az egyetlen-molekula érzékenységgű módszerek megjelenése forradalmasította a molekuláris kölcsönhatásokkal kapcsolatos vizsgálatokat. Az érzékenységet a konfokális mikroszkóp teszi lehetővé egy fókuszált lézernyalábbal, femtoliteres méretű érzékelési térfogatot hozva létre. Az FCS hasonlít a FRAP-hoz abban az értelemben, hogy ez is a fluktuáció-disszipáció tétel elvén működik. Azonban az FCS esetében nincs külső hatás ami eltérést okozna az egyensúlyi állapotban. Ez a módszer az egyensúlyi állapottól való természetes módon történő eltéréseket, ingadozásokat használja ki. A fluoreszcensen jelölt molekulák a konfokális térfogaton át történő diffúziója a detektált jel intenzitásának ingadozását eredményezi. A elsődleges adat egy FCS mérés során az fluoreszcencia intenzitása az idő függvényében, amely arányos a megfigyelt részecskék számával. Ebből a jelsorozatból, autokorrelációs függvény képezhető, a jelsorozat időben változó ön-hasonlóságát vizsgálva a molekulák fotofizikai és diffúziós tulajdonságait írja le.

Vizsgálatok a teljes genom szintjén: kromatin immunprecipitációval kombinált szekvenálás (ChIP-Seq)

Sok információnak van arról, hogy egy-egy transzkripciós faktor milyen módon kötődik egy-egy genomi régióhoz, azonban az újabb szekvenálási technológiák és ezzel párhuzamosan az egyre több teljesen megszekvenált genom a transzkripciós gépezet új arcát mutatja be. A kromatin immunprecipitáció (ChIP) során egy DNS-kötő faktorra specifikus antitest alkalmazásával elválsztható és feldúsítható a mintából a faktor által kötött genomi régió. A feldúsított DNS darabok szekvenálásuk és azonosításuk után visszailleszthetőek bioinformatikai módszerekkel egy referencia genomra. Ha egy adott szakaszhoz a minta több sejtjében kötődött az adott faktor, akkor a szakasz több alkalommal lesz reprezentálva az illesztés során. Így egy, a teljes genomot lefedő eloszlást kapunk, adott helyeken csúcsokat kialakító feldúsulásokkal. Ezen csúcsok eloszlása a faktor szekvencia preferenciáját és annak kötési valószínűségét mutatja. Esetünkben jó lehetőséget jelent ez a módszer arra, hogy a nagy időbeli felbontással rendelkező módszerek mellett globálisan is vizsgáljuk az RXR dinamikáját.

CÉLKITŰZÉS

Vizsgálataink a transzkripciós szabályozás dinamikus természetére irányultak. A fókuszban az RXR állt, mint a magreceptorok általi szabályozás központi molekulája. Olyan módszereket alkalmaztunk, melyek kombinációja az eddig példátlan időbeli és térbeli felbontás révén, ezen mechanizmusok új jellegzetességeit, összefüggéseit tárhatja fel. A korábbi vizsgálattal szemben, ezen méréseket élő sejtekben végeztük el.

Munkánkat a klasszikus promoter-analízis eszköztárának használatával kezdtük, majd elő-sejtes konfokális mikroszkópiára tértünk át. Utóbbiak között a FRAP és FCS módszerekre. A receptorok működését különböző ligandok és mutációk alkalmazásán át tanulmányoztuk. Ezen vizsgálatokat SPIM-FCS és ChIP-Seq mérésekkel egészítettük ki, így megnövelve egyrészt a térbeli felbontást, másrészt kísérletek léptékét is, mivel a korábbi kezeléseket ezáltal a teljes genom vonatkozásában vizsgálhattuk.

A főbb kérdések, amikre választ kerestünk:

- Melyek az RXR és az RAR általános mobilitási paramétereit?
- Milyen hatással van az RXR és az RAR aktiválása a sejttagon belüli dinamikájukra?
- Milyen események befolyásolják a receptorok mobilitását?
- Hogyan tükröződik az RXR és az RAR közötti funkcionális különbség a dinamikájukon?

Ezen kérdések megválaszolásával a magreceptorok dinamikus működését leíró modelleket kívántuk kiegészíteni.

ANYAGOK ÉS MÓDSZEREK

Sejttenyésztés és transzfekeció

A HeLa-sejteket fenol-vörös mentes RPMI tápoldatban tenyésztettük, 10 % borjúsérummal (FBS), 2 mM glutaminnal, penicillinnel és sztreptomocinnel kiegészítve. A sejteket 48 órával a mérés előtt 8-lyukú Nunc kamrákba helyeztük. 24 órával később, transzfekeciót végeztünk lyukanként 40 ng DNS, 0,16 μ l FuGene (Roche) használatával.

Plazmidok

A hRXR α , hRAR α , hRXR α -LBD, hRAR α -LBD, hRAR α -dH12, a kofaktor interakciós domént és maglokalizációs szignált (NLS-SMRT-ID és NLS-ACTR-ID) kódoló cDNS-eket PCR-t követően pEGFP-C3 (Clontech) és pmCherry-C3 vektorokba klónoztuk BglII/HindIII (RXR), XhoI/HindIII (SMRT) és NheI/SacI (ACTR) endonukleázzal történő emésztés után. A GFP-RAR mutánsokat a Quick Change Site-Directed Mutagenesis Kit (Stratagene) felhasználásával hoztuk létre a gyártó utasításai szerint. A plazmidok DNS-szekvenálással ellenőriztük.

A tranziens transzfekeciós vizsgálatokban használt expressziós vektorok, (Gal-SMRT ID1-2, VP-hRXR α -LBD, VP-hRAR α -LBD, CMX-hRAR α , pMH100-TK-luc, bRARE-luc, PCMX- β -galaktozidáz, Gal-ACTR-ID1+2, Gal-DRIP-ID1+2) Dr. R. Evans és Dr. Sz. Benkő ajándékozta laborunknak.

Tranziens transzfekeciós vizsgálatok

Fehérjék funkcionális vizsgálata során 500 ng cDNS-t és 120 ng válaszadó elemmel fúzionált riporter plazmidot (RARE) és 90 ng a β -galaktozidáz plazmidot kotranszfekektáltunk AD293T sejtekbe 48-lyukú kamrákban. A lizátumban a luciferáz aktivitást Luciferase Assay Kit (Promega) használatával, Wallac Victor2 multilabel fluoriméterrel határoztuk meg.

Pulzáló ligandkezelés

A transzfekektált sejteket 100 nM AM580, vagy LG268 ligandot tartalmazó sérummentes tápoldatban tartottuk 10 percen át az FCS-mérések előtt. A méréseket 40 percen át végeztünk. A ligandot tartalmazó tápoldat kimosása után előmelegített (37°C) HBSS-pufferben tartottuk sejteket sérummentes közegben egy CO₂-

inkubátorban 37°C-on 20 percig. A méréseket 40 percen át végeztünk ligand távollétében.

ChIP (kromatin immunprecipitáció)

A keresztkötés diszukcinimidil glutarát (30 perc), és a formaldehid (Sigma) (10 perc) jelenlétében történt, amit az RXR immunprecipitációja követett. A kromatint ultrahanggal (Diagenode Bioruptor) szonikáltuk 200-1000 bp darabokat generálva. A kromatint IgG-t (12-370, Millipore) és RXR (sc-774, Santa-Cruz Biotechnologies, Inc.) elleni antitestekkel immunprecipitáltuk. A kromatin-antitest komplexeket anti-IgG mágneses gyöngyökkel precipitáltuk (Life Technologies). 6 mosási lépés után a komplexek eluáltak és keresztkötést oldottuk. A DNS-fragmentumokat oszlopon tisztítottuk (Qiagen, MinElute).

Fluoreszcencia korrelációs spektroszkópia (FCS) mérések

A 2-csatornás FCS-bővítmény (a prototípust Dr. Jörg Langowski , DKFZ, Heidelberg, Németország tervezete) konfokális pásztázó egység negyedik detektálási csatornájához van csatlakoztatva. Az FCS-méréseket az élő HeLa sejteken végeztünk. Az EGFP gerjesztése 488 nm-en Ar-ion lézerrel történt. Az emissziót egy 500-550 nm-es sáváteresztő szűrőn keresztül, fotodiódával detektáltuk (Perkin-Elmer, Wellesley, MA, USA). A fluoreszcencia autokorreláció görbéket ALV-5000E korrelátor kártyával határoztuk meg (ALV-Laser Vertriebsgesellschaft mb.H., Langen , Németország).

FRAP mérések

A FRAP méréseket egy fordított a IX-81 állványra épített egy 60×UPlanAPO NA1,2 víz immerziós objektívvel felszerelt Olympus FluoView1000 konfokális mikroszkóppal végeztük. Az EGFP gerjesztése 488 nm-en Ar-ion lézerrel történt. Az emissziót egy 500-550 nm-es sáváteresztő szűrőn keresztül detektáltuk. A kvantitatív elemzés 256×256 pixel méretű területen történt, és a nyitott pinhole és 10×zoom mellett. Minden mérés előtt 10 égetés előtti képeket vettünk 1%-os lézerintenzitással, majd 1500 ms-on át égettük ki a területet 100%-os lézerintenzitással egy 256×10 pixeles területen. A kiértékelés során az átlagos pixel-intenzitásokat NIH ImageJ (ver. 1.45s) segítségével határoztuk meg. A visszatérési görbéket az IGOR szoftverbe illesztett FrapCalc-EMBL modullal illesztettük az előre elkészített modellekhez.

EREDMÉNYEK, DISZKUSSZIÓ

A PPAR_γ kötődése az ABCG2 promoterén (egy 'klasszikus' promoter-analízis)

A korábban leírt és publikált PPAR_γ-kötő promoter egy 1647 bp méretű szakaszból áll (-1285 / 362). Ebben a szekvencia-elemzés nem tárt fel ismert PPAR_γ válaszadó elemet. Ezután egy nagyobb régiót (5000 bp) vizsgáltunk. Egy 150 bp-nyi, konzervált régiót (-3946 / -3796) sikerült így azonosítani bioinformatikai eszközökkel. Ez a szekvencia három, potenciális PPAR_γ válaszadó elemet tartazott, melyek mindegyikében megtaláltuk az ismétlődő AGGTCA motívumot (DR1). Az újonnan azonosított ABCG2-erősítő elemet egy minimális TK-luciferáz promoter elé klónoztuk (enhancer TK-luciferáz). Ezt a konstrukciót COS1 és 293T-sejtekbe kotranszfektáluk a PPAR_γ konstitutívan aktív formájával együtt (VP-PPAR_γ), RXR nélkül, illetve jelenlétében. A fokozott luciferáz aktivitás a magreceptorok az erősítő elemhez történő kapcsolódását jelezte. A PPAR:RXR heterodimer komplex nagyobb aktivitást mutatott, mint a PPAR monomer formában. Ezek a kísérletek azt mutatták, hogy a PPAR_γ direkt módon, heterodimerként képes felismerni és kötődni az újonnan azonosított, humán ABCG2 génhez tartozó erősítő szekvenciához.

Az RXR dinamikája élő sejtekben (FRAP)

A FRAP mérések lehetővé tették, hogy másodperces időfelbontás mellett tanulmányozzuk az RXR dinamikáját. Elsősorban arra voltunk kíváncsiak, hogy megjelenik-e egy immobil (tartósan helyezkötött) hányad az aktiváció során és hogy milyen hatással van az agonista ligand megjelenése a receptor magon belüli diffúziójára. Az égetési terület geometriájának és az ehhez tartozó diffúziós modell megtalálása után lehetővé vált az immobil hányad és a fél-visszatérési idő meghatározása.

A ligand távollétében, a fluoreszcens jel gyors visszaépülést mutatott ($t_{1/2} = 2,5 \pm 0,4$ s, immobil hányad $3 \pm 3\%$). Tíz perces LG268 (RXR agonista) kezelés után a fél-visszatérési idő emelkedett ($t_{1/2} = 7,3 \pm 0,7$ s), de immobil frakciót továbbra sem detektáltunk ($7 \pm 3\%$). Az agonista kezelés a közvetlen DNS-kötésre képtelen GFP-RXR-LBD konstrukt fél-visszatérési idejét is emelte, bár kisebb mértékben. Ezekben a kísérletekben az aktiválás során az RXR lelassulása volt kimutatható, de ellentétben

számos más magreceptorral, az RXR nem képzett olyan immobil frakciót, amely a hosszabb tartózkodási időre utalna a kromatinhoz kötve.

Az RXR és az RAR dinamikája miliszekundumos felbontás mellett, élő sejtekben (FCS)

FCS segítségével méréseinket a miliszekundumos tartományba helyezhettük át. A két-komponensű normál diffúziós modell bizonyult legjobban használhatónak rendszerünkben. A tézis ezen szakaszában az RAR és az RXR diffúziós paraméterei kerülnek összevetésre. A receptorokra jellemző diffúziós idők a $\tau_1 = 1,5-10$ ms (gyors komponens) és $\tau_2 = 60-240$ ms (második, lassabb komponens) tartományba estek.

Az RAR és az RXR jelentős hányada viszonylag szabadon diffundál a magban

A receptorok diffúziós idő eloszlás-hisztogramja hasonló mintázatot mutat. Azonban két lényeges különbség jelenik meg: az RXR rövidebb az átlagos diffúziós ideje és a lassú hányad RAR-hez képest kisebb mérete.

Az aktiválás a receptorokat egy lassabb állapot felé tolja el

A magreceptorok működését leíró molekuláris kapcsoló modell alapján a ligandfüggő koregulátorcsere az egyik legfontosabb, az aktiválást lehetővé tevő lépés. A kérdésünk az volt, hogy a ligandfüggő aktiváció és koregulátorcsere hogyan tükröződik a receptorok mobilitásán. A telítési koncentrációban adagolt szelektív agonista (100 nM AM580 vagy LG268) csak kis változást okozott a diffúziós időkben. Azonban már öt perccel a ligand hozzáadása után átrendeződött a gyors/lassú receptorok aránya. Az aktivált RXR esetében a lassabb molekulák aránya 16%-ról 43%-ra változott. Az RAR esetében eleve nagyobb volt ez a frakció az aktiválását megelőzően is (29 %). Az AM580-kezelés az RXR-hez hasonlóan gyors változást eredményezett ennél a receptornál is.

A ligandfüggő mobilitásbeli változások az RXR esetében tranziensek, ellentétben a RAR-ral

A véráramban található metabolitok, kismolekulák és egyéb potenciális magreceptor ligandok mennyisége időben nem állandó. Látva a válasz azonnali jellegét, kíváncsiak voltunk a változás tartósságára. "Kimosást" végeztünk. Ugyanazon kamrában mértünk keydetben agonista nélkül, majd agonista jelenlétében.

A sejtmagreceptorok dinamikájának vizsgálata

Ezután a ligandot tartalmazó tápoldatot üresre cseréltük, és ebben inkubáltuk 20 percig a sejteket, majd ismét FCS-mérést végeztünk ugyanabban a kamrában. Meglepő különbségeket tapasztaltunk. Az RXR esetében a ligand eltávolítása után a mobilitási viszonyok visszarendeződtek. Ezzel ellentétben, az RAR esetében a ligand eltávolítása után is megmaradt az aktivált állapotra jellemző gyors/lassú hányad.

A koaktivátorkötés feltétele a ligandfüggő mobilitásbeli változásoknak

A magreceptorok aktivációjának kulcs mozzanata a ligandkötést követően a korepresszor komplex leválása és a koaktivátor komplex bekötődése a receptor felszínén. Az RAR ezen felületét módosítottuk pont-mutációval, majd tanulmányoztuk a változások hatását a fent leírt ligandfüggő lassulásra.

A kezeletlen "aktivátorkötő" mutáns (amely nagyobb affinitással köti a koaktivátort) diffúziós paraméterei a kezeletlen receptor hasonlóak voltak a vad típusú receptoréhoz. Ezzel szemben, a megnövekedett korepresszorkötő affinitással rendelkező mutáns esetében a ligand hatása elmaradt a vad-típusnál tapasztalttól. A lassú hányad ligandfüggő növekedése tehát a koregulátorkötéshez kapcsolt.

Mivel az RXR esetében nem ismertek jól leírt koregulátorkötő mutánsok, egy másik stratégiát alkalmaztunk. Az LG1208 egy szintetikus (RXRa-specifikus) antagonist. A kettős LG1208 + LG268 kezelés mérsékelte az agonista LG268 hatását. Az antagonist önmagában nem okozott változást, de kombinálva az agonista liganddal megakadályozta a gyors/lassú komponensek átrendeződését. jraelosztása . Ez azt sugallja, hogy csakúgy, mint az RAR esetében, koaktivátorkötés előfeltétele az RXR mobilitásbeli változásának.

A DNS-kötés az aktiváció előtti dinamikai viszonyokat befolyásolja, az aktivációfüggő átrendeződésre csak limitált hatással bír

Transzkripciós faktorokként a sejtmagreceptorok egyik legfontosabb képessége a DNS-kötés. Ezalapján arra számítottunk, hogy a DNS-kötő képesség redukálása vagy megszüntetése jelentős hatással van a receptorok diffúziójára. Olyan, csonkolt receptorokat hoztunk létre melyek csak egy ligandkötő doménből (és egy maglokalizációs szignálból állnak), tehát hiányzik a DNS-kötő doménjük. (GFP-RXR-LBD, GFP-RAR-LBD). A FRAP mérések alapján az RXR-LBD diffúziója gyorsabb volt, mint a teljes hosszúságú receptoré, azonban aktiválás hatására

megnövekedett fél-visszatérési ideje, azaz lelassult. Ez a mutáns továbbra is képes a ligand és a koregulátor megkötésére és a dimerképzésre, viszont nem képes direkt módon kötődni a DNS-hez. Fontos megjegyezni, hogy a dimerizációs partneren keresztül történő DNS-kötést nem lehet kizárni az LBD esetében. Az FCS mérések a teljes hosszúságú (FL) formáknál mértéknél rövidebb diffúziós időket mutattak. A lassú komponens látszólagos diffúziós ideje nem különbözött szignifikánsan az FL-nél mértéktől, de a frakció mérete kisebb volt. Ez az eredmény arra utal, hogy a ligand távollétében is van bizonyos mértékű DNS-, illetve kromatinkötés a teljes hosszúságú RAR és RXR esetében.

Az RXR mobilitás-térképe

A különböző mobilitással bíró molekula-populációk sejten belüli megjelenítése új utakat nyithat a magreceptorok vizsgálatában. A SPIM-FCS esetében a fluoreszcens molekulák gerjesztése nem a sejt egy adott pontjában történik, hanem egy teljes sejtszeletben. Így nem egy, hanem esetünkben (a detektortól függően) 40x20 FCS mérés történhet egyszerre a sejtmag egy szeletében. Ezen mérések kiértékelése után megkaphatjuk a vizsgált fehérje mobilitás-térképét. A SPIM-FCS-sel meghatározott diffúziós paraméterek megegyeztek az FCS-sel mértékekkel. A különböző mobilitással bíró populációk azonban egyenletes eloszlást mutattak a magon belül, nem láttuk tehát nyomát helyi feldúsulásoknak.

Az RXR DNS-kötése a teljes genom szintjén

Amint a korábbi mérések során láthattuk, megfelelő stimulus hatására jelentősen megváltozik a magreceptorok dinamikája egyrészt a koregulátorkötés, másrészt a DNS-kötés következtében. Mi történik a transzkripciós faktor és a kromatin között? Több potenciális kötőhely válik vajon elérhetővé az aktiváció során?

Ezekre a kérdéseket csak akkor lehet válaszolni, ha a magreceptorok kromatinkötését a teljes genom szintjén vizsgáljuk. ChIP-Seq kísérleteket végeztünk HeLa sejtekben, hogy összevessük az aktiválás előtti és az aktiválás utáni RXR kötőhelyeket. Az immunoprecipitáció, a szekvenálás és a megszekvenált DNS szakaszok referencia-genomra történő illesztése után meghatároztuk az RXR által elfoglalt kötőhelyek számát. 6636 RXR-kötő szakaszt azonosítottunk a kontrol (kezeletlen) mintában. Ez a szám 8302-re nőtt az LG268 aktivált mintában. 5138

A sejtmagreceptorok dinamikájának vizsgálata

(több, mint 50 %) azon helyeknek a száma amelyek azonosak a két mintában. 1498 kötőhely tűnt el, és 3164 új hely jelent meg a ligandkezelés után.

Az aktiválás hatására az RXR nem kötődik lényegesen több kötőhelyre. Azonban a kromatin 'foglaltsága' változik. Agonista hatására ugyanis nőtt annak a valószínűsége, hogy az RXR-t kötőhelyhez kapcsoltn találjuk.

ÖSSZEFOGLALÁS

Az RXR és az RAR sejtmagon belüli mobilitását vizsgáltuk aktiválás során élő-sejtes konfokális mikroszkópiás módszerekkel. A FRAP és az FCS technikák kombinált alkalmazásával széles időskálán tudtuk tanulmányozni a magreceptorok rendkívül dinamikus viselkedését. A rendszert legjobban a két-komponensű szabad diffúziós modell írja le. Ligand távollétében a legtöbb receptor a gyorsabb populációhoz tartozik. Agonista kezelést követően, a populációk eloszlása gyorsan megváltozik; megnő a lassú receptorok aránya. A koaktivátorkötés nélkülözhetetlen ehhez a változáshoz.

Az RXR és az RAR receptorok FCS-mérése jelentős dinamikai különbségekre mutatott rá: RXR dinamikusabb molekulaként viselkedett. Az aktiválás során szélesebb spektrumon változott a mobilitása. SPIM-FCS méréseink alapján ezek a dinamikai változások a teljes sejtmagban azonos mértékben végbemennek.

A teljes genomra vonatkozó eredményeink alapján az aktiváció során nem nő meg jelentősen az RXR-kötött helyek száma. A ChIP-Seq mérések arra utalnak tehát, hogy a receptorok nem foglaltak el több kötőhelyet, azonban a kötések valószínűsége nőtt.

Az RXR és más magreceptorok kapcsolata számos érdekes kérdést tartogat még. Arra, hogy hogyan befolyásolják és szabályozzák az elérhető kötőhelyek, ligandok és dimerizációs partnerek a különböző RXR-heterodimerek létrejöttét, valószínűleg hamarosan választ kaphatunk. Egy másik érdekes terület a kromatin, a transzkripciós faktorok és a transzkripciósan aktív régiók viszonya. Ezekhez kapcsolódó kérdésekre adhat választ számos, nemrégiben elérhetővé vált módszer. A SPIM-FCCS (SPIM fluoreszcencia keresztkorrelációs spektroszkópia) alkalmazásával például megrajzolható a sejtmagon belüli fehérje-fehérje kölcsönhatások térképe. A GROseq (Global Run-On szekvenálás) módszerével globális, teljes-genom szinten lehet meghatározni az aktív RNS-szintézis helyeit. Azokban az esetekben amikor mechanizmusok leírása és feltárása a cél, célravezető a különböző elveken alapuló és eltérő érzékenységgű módszerek kombinációját alkalmazni.

A sejtmagreceptorok dinamikájának vizsgálata

DEBRECENI EGYETEM EGYETEMI ÉS NEMZETI KÖNYVTÁR
KENÉZY ÉLETTUDOMÁNYI KÖNYVTÁRA

Iktatószám: DEENKÉTK/8/2014.
Tételszám:
Tárgy: Ph.D. publikációs lista

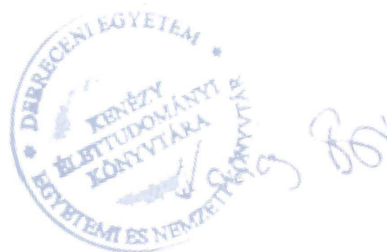
Jelölt: Brázda Péter

Neptun kód: N4J0F0

Doktori Iskola: Molekuláris Sejt- és Immunbiológiai Doktori Iskola

A PhD értekezés alapjául szolgáló közlemények

1. **Brázda, P.**, Krieger, J., Dániel, B., Jonas, D., Szekeres, T., Langowski, J., Tóth, K., Nagy, L., Vámosi, G.: Ligand binding shifts highly mobile RXR to chromatin-bound state in a coactivator-dependent manner as revealed by single cell imaging.
Mol. Cell. Biol. "accepted by publisher", 2014.
IF:5.372 (2012)
2. **Brázda, P.**, Szekeres, T., Bravics, B., Tóth, K., Vámosi, G., Nagy, L.: Live-cell fluorescence correlation spectroscopy dissects the role of coregulator exchange and chromatin binding in retinoic acid receptor mobility.
J. Cell Sci. 124 (21), 3631-3642, 2011.
DOI: <http://dx.doi.org/10.1242/jcs.086082>
IF:6.111
3. Szatmári, I., Vámosi, G., **Brázda, P.**, Bálint, B.L., Benkő, S., Széles, L., Jeney, V., Özvegy-Laczka, C., Szántó, A., Barta, E., Balla, J., Sarkadi, B., Nagy, L.: Peroxisome proliferator-activated receptor gamma-regulated ABCG2 expression confers cytoprotection to human dendritic cells.
J. Biol. Chem. 281 (33), 23812-23823, 2006.
DOI: <http://dx.doi.org/10.1074/jbc.M604890200>
IF:5.808

További Közlemények

4. Tóth, K., Sarang, Z., Scholtz, B., **Brázda, P.**, Ghyselincx, N., Chambon, P., Fésüs, L., Szondy, Z.:
Retinoids enhance glucocorticoid-induced apoptosis of T cells by facilitating glucocorticoid
receptor-mediated transcription.
Cell Death Differ. 18 (5), 783-792, 2011.
DOI: <http://dx.doi.org/10.1038/cdd.2010.136>
IF: 8.849
5. Vámosi, G., Baudendistel, N., von der Lieth, C., Szalóki, N., Mocsár, G., Müller, G., **Brázda, P.**,
Waldeck, W., Damjanovich, S., Langowski, J., Tóth, K.: Conformation of the c-Fos/c-Jun
complex in vivo: A combined FRET, FCCS, and MD-modeling study.
Biophys. J. 94 (7), 2859-2868, 2008.
DOI: <http://dx.doi.org/10.1529/biophysj.107.120766>
IF: 4.683

A közlő folyóiratok összesített impakt faktora: 30.823

A közlő folyóiratok összesített impakt faktora (az értekezés alapjául szolgáló
közleményekre): 17.291

A DEENK Kenézy Élettudományi Könyvtár a Jelölt által a Publikációs Adatbázisba feltöltött
adatok bibliográfiai és tudományometriai ellenőrzését a tudományos adatbázisok és a Journal
Citation Reports Impact Factor lista alapján elvégezte.

Debrecen, 2014.01.14

A sejtmagreceptorok dinamikájának vizsgálata

AZ ÉRTEKEZÉSHEZ KAPCSOLÓDÓ ELŐADÁSOK

P., Brazda, K., Toth, L. Nagy, Gy., Vamosi (2011) “Dissecting the role of coregulator exchange and chromatin binding in retinoic acid receptor (RAR) mobility by live cell FCS” (presentation)

– 8th European Biophysics Congress (EBSA), Budapest

P., Brazda, B., Reho, J., Krieger, K., Toth, Gy., Vamosi (2013) “Activation enhances DNA-binding of RXR but not the number of binding sites, as shown by FCS and CHIP-Seq” (poster)

– 9th European Biophysics Congress (EBSA), Lisbon

Gy., Vamosi, **P., Brazda, B., Reho, J., Krieger, K., Toth** (2013) “Liganded RXR displays highly dynamic behavior governed by coactivator binding as revealed by single cell imaging” (presentation)

– 23rd Wilhelm Bernhard Workshop, Debrecen

TOVÁBBI KÖZLEMÉNYEK

Brazda P, et al. (2007) A transzkripció szabályozás dinamikus arca.
Biokémia 4(31):74-81.